
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

अथपारदाष्टादशसंस्कारः

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ क्षारक पुना ॥ क्षीरवृक्षस्य काष्टानि शुष्कान्यग्नौ प्रदीपयेत् ॥ नी
त्वा तद्भस्म मृत्पात्रे क्षिप्त्वा नीरे चतुर्गुणे ॥ विमर्द्य धारयेद्रात्रौ प्रातः स्वच्छं ज्वलं नयेत् ॥
तत्नीरं क्वाथयेत्यन्हौ यावत्सर्वं विशाष्यती ॥ तस्मः पात्रात्समुल्लिख्य क्षारो ग्राह्य सितप्र-
भः ॥ इति शार्ङ्गधरे ॥ व्याख्या ॥ क्षारवृक्षस्य काष्टानी ॥ आपामार्ग चिंचा कदली पलशिशे
हुंडाके विचक शिग्रु कंदकारी प्रभृतीनि प्रदीपयेत् ॥ ग्रंथांतरात् क्षारवृक्षः ॥ कुटज पलीशाश्व
कर्णपारिभद्र बीभीतकारग्वध तीत्लकार्क स्नुह्यपाभार्ग शटलनक्तमाल वृषकदली चिंचाकष्ट
लोकेंद्रवृक्षस्याश्मारक सप्तच्छदाग्निमंथाश्च तस्त्रः कोशातवयस मूल फल पत्र शाखाद

हे दि तिा॥ सौवर्चलयपक्षारं सामुद्रं काचसैंधवं॥ टंकणं स्वर्जिकाक्षारं तुलयमेकत्र चू-
र्णयेत्॥ अर्कदुग्धे स्नुहीदुग्धे भावयेदातपे त्र्यहं॥ रुध्वा ध्रसैक्कत्तस्यस्तुलैरर्कपल्लवैः॥ भां
डे संस्थाप्य मृल्लिप्ते रुध्वा गपुटे पचेत्॥ स्वांगशीतं तु संचूर्ण मेषामूत्रे मेलयेत्॥ त्र्युषणं सविडंगं च
रजिकां त्रिफलामपी॥ चव्यं च हींगु सेभ्यतक्रे। णाद्याद्यथाबलं॥ वज्रक्षाराभिधं चूर्णमुदराणी
विनाशयेत्॥ इति योगतरंगिण्यां वज्रक्षारः॥ नागशोधमारणं॥ नागो द्रुतोऽग्निसंयोगाद्रविदु-
ग्धे निपातितः॥ सच्छिद्र हंडिकासौंस्थ त्रिवारं शुद्धिमाप्नुयात्॥ त्रिभिः कुंभे पुटे नागो वासारसा-
विमर्दितः॥ मशिलो भस्मतामेतीतद्रजः सर्वमेहनुत्॥ इति योगतरंगिण्यः॥ अश्वत्थचिंचात्व

कचूर्णं चतुर्थांशेन निक्षिपेत्॥ मृत्पात्रे विद्रुते नागे लोहदर्व्या प्रचालयेत्॥ यामैकेन भवेद्भस्म त-
त्तुल्यां च मनःशिलां॥ कांजिकेन द्वयं पिष्ट्वा पचेद्दृढपुटेन च॥ स्वांगशीतं पुनः पिष्ट्वा शिलयां कां-
जिकेन च॥ पुनः पुटेत्तु शरावाभ्यां एवं षष्ठी पुटे मृतिः॥ इति शार्ङ्गधरे॥ अथ वंगमारणं॥ रजनीर-
जसा वन्हिस्थायां हट्टयां तु पूर्ववत्॥ वंगभस्म विधायाथ सोरकं तत्र निक्षिपेत्॥ १॥ वंगं तु यांशिमथ-
तच्छरावेन विधापयेत्॥ मंदमग्निं घटिमेकां दत्वाथ स्वांगशीतलं॥ कुंदेंदुधवलं भस्म वंगं याह्यं स्वक-
र्मकृत्॥ पूर्ववत्तलोहदर्व्या प्रचाल्य त्यथः॥ इति योगतरंगिण्यां॥ मृत्पात्रे द्राविते वंगे चिंचाश्वत्थभवं र-

दः॥ क्षीरस्वाक्षीरस्वा चतुर्थांशं मयोदर्व्या प्रचालयेत्॥ ततो द्वियाम पात्रेण वंगभस्म प्रजायते॥
अथ भस्मसमं तालं क्षिप्त्वा लिन प्रमर्दयेत्॥ ततो गजपुटे पक्का पुनरम्लेन मर्दयेत॥ तालेन
दशमांशेन याममेकं ततः पुटेत॥ एवं दशपुटैः पक्वो वंगस्तु म्रियते ध्रुवं॥ इति शार्ङ्गधरे॥ तं
द्रिकायांशशुद्धंसफतंशुद्धवंगंद्रावयित्वैकतश्चरेत्॥ तालकं शुद्धयोस्तुल्यं सर्गीद्रावेण मर्दयेत्॥
शुष्कं काचमये पात्रे पचेद्याम चतुष्टयं॥ तुर्यांशं तालकं दत्वा पुनर्वारत्रयं पचेत् इति वंगेश्वरः॥ चुल्यो
परि स्थितं पात्रं पाचयेद्यामकद्वयं॥ घर्षणं लोहदंडेन चूर्णदेयं पुनः पुनः॥ प्रथमं रजनीचूर्णं दीप्यकं च
द्वितीयकं॥ तृतीयं जीरकं देयं चतुर्थं तिंतिडीत्वचं॥ एवं क्रमेण चूर्णेन वंगनिश्चंद्रिकं भवेत्॥ इति

शार्ङ्ग-धरेव्याख्यायां भस्मसूतवंग भस्म प्रत्येप्रत्येकंकारयेत्पलं।।गंधकंमृततांम्रंच प्रत्येकं तुचतुः
पलं।।अर्कक्षीरैर्दीनं मर्दयेत्तत्सर्वंगोलकीकृतं।।समृष्ट्य भूधरे पच्यात्स्वांगशीतंसमुध्दरेत्।।एषवंगेश्वरोना
म्नाप्लीहगुल्मोदरंजयेत्।।इतिगुल्मचिकित्सा ।।रसस्यभस्मनातुल्यंवंगभस्मप्रयोजयेत्।।अस्यगुंजा
द्वयंहंतिमेहंरात्रिमधुप्लुतं।।इतिमेहचिकित्सायांलघुवंगेश्वरः।।इतियोगतरंगिण्यां।पारदंशोधितंगंधम
भ्रकंचसमंमतं।।तदर्धंदरदंद्यात्तदर्धंचमनःशिला।।सर्वांधिंमृतलोहंच खल्वमध्येविनिःक्षिपेत्।।
त्रिदिनस्यभावनांदेयाशतवर्यारसेनच।।ततःरसोद्‌दोभवत्येषकुमुदेश्वरसंज्ञकः।।इतियोगतरंगी-

र्यां क्षयचिकित्सायां ॥ शुद्धो बुभुक्षितः सूतो भागद्वयमितो भवेत् ॥ तथा गंधकभागौ द्वौ कुर्या-
त्कज्जलिकां तयोः ॥ सूतात् चतुर्गुणेष्वेव कपर्देषु विनिक्षिपेत् ॥ भागैकं टंकणं दत्वा गोक्षीरेण विमर्द
येत् ॥ ततः शंखभस्मखंडानां भागान् षट् च कल्पयेत् ॥ क्षिपेत् सर्वं पुटस्यांते चूर्णलिप्तः शरावयोः
गर्ते हस्तोन्मिते धृत्वा पुटेद् गजपुटेन च ॥ स्वांगशीतं समुद्धृत्य पिष्ट्वा तत्सर्वमेकतः ॥ षड्गुंजा संमि
तं चूर्णं एकोनत्रिंशद्दूषणैः ॥ व्याख्याः ॥ शुद्ध सूतः पारदः भागद्वयमितः टंकद्वय कर्षद्वयं वा ॥ तथा गंध
कस्य शुद्धस्य भागौ द्वौ ॥ तयोः पारदगंधकयोः कज्जलिं कुर्यात् ॥ सूतात् चतुर्गुणेषु अष्टभागेषु कपर्दे
षु क्षिपेत् ॥ भागैकं टंकणं दत्वा गोक्षीरेण मर्दइत्वा वराटानां मुखं मुद्रयेत् ॥ शंखस्य खंडानां आदौ भा-

पोटलीरसः॥ रसस्यभागाश्चत्वारस्तावंशं कनकस्य च॥ तयोश्च पिष्टिकां कृत्वा गंधोद्वाद
शभागिकः॥१॥ कुर्यात्कज्जलिकां तेषां भुक्ता भागाश्च षोडश॥ चतुर्विंशच्च शंखस्य भा
गैकं टंकणस्य च॥२॥ एकत्र मर्दयेत्सर्वं पक्वनिंबुकजै रसैः॥ कृत्वा तेषां ततो गोलं मूषासंपु
टकेन्यसेत्॥३॥ मुद्रां दत्वा ततो हस्तगर्ते च गोमयैः॥ पुटेद्गजपुटेनैव स्वांगशीतं समुद्दरेत्॥
॥४॥ इ० द्वितीय० हे० ग० पो० र०॥ शुद्धं सूतं विषं गंधः प्रत्येकं शाणसंमितं॥ धूर्तबीजं त्रिशाणं स्या
त्सर्वेभ्यो द्विगुणा भवेत॥५॥ हेमाव्हाकारयेद्देषां सूक्ष्मचूर्णं प्रयत्नतः॥ इ० ज्वरांकु०॥ विषं पलमि
तं सूतः शाणिकं चूर्णकद्वयं॥ तच्चूर्णं संपुटे क्षिप्त्वा काचलिप्तशरावयोः॥ मुद्रां दत्वा च संशोष्य-

ततश्चुल्यां विनिक्षिपेत्॥ वन्हिशनैः शनैः कुर्यात् प्रहरद्वय संख्यया॥ ततउद्धृत्यतन्मुद्रा-
मुपरिस्थशरावकं॥ संलग्नयो भवेत् धूमस्तं गृण्हीयात्छनैः शनैः॥ वायुस्पर्शोऽयियानस्यात्ततः
कुप्यां विनिक्षिपेत्॥ यावत्स्फच्चामुखेलग्नं कुप्यां निर्यातिभेषजं॥ तावन्मात्रौरसोदेयामूर्छिते
निपातिनी॥ इ० लु० श० भ० र०॥ इ० शा० ल० कायां॥ अथ पारद सौंस्कारः॥ अतो विंशतिसौंस्कारदोष
ज्ञैर्दोषमुक्तये सूतराजस्यकर्तव्याभुक्तिसूत सुकांक्षिभीः॥ योशऽच्छंदमाधयेत्सूतं निबीजं वाश-
मानवाः ब्रम्हहा मधुरा च्यारी मामद्रोही महेश्वरः॥ इ० नागमे॥ सौंस्कारास्तेयथाशिवागमे॥ पट
सारण॥१॥ समर्दन॥२॥ मुर्छनः॥३॥ उथापनः॥४॥ स्वेदः॥५॥ पतनं॥६॥ बोधनं॥७॥ नियम
नः॥८॥ दीपनः॥९॥ मुखकरणः॥१०॥ जारणा॥११॥ सविड॥१२॥ गर्भद्रुतिः॥१३॥ भ्रमाणचारणं

॥१४॥रंजनं॥१५॥अर्थबोधनं॥१६॥बाहिर्द्रुतिः॥१७॥सारणं॥१८॥क्रमणं॥१९॥मारणं॥२०॥

नमोंस्कारः प्रकर्तव्यः मोंस्कार्यः स्थालतो परः॥१॥
पलादूनस्यसूतस्यशतपल्न्यधिकस्यच॥ नमोंस्कारः प्रकर्तव्यः मोंस्कार्यः स्थालतो परः॥१॥ ३० पटसा०॥
चतुर्गुणेनवस्त्रेणबध्वानंगालितोरसः॥ विमुक्तोनगवंगाभ्यांज्यान्यलेपरसारितः॥१॥ पशीलये॥१॥राज
रके ष्टिका निशाधूमसारोर्णा चुल्लिभस्मकैः॥ सञ्जंबीरद्रवैमर्घो नागदोषोपशीलये॥१॥राज
वृक्षस्यमूलस्य-चूर्णेनसहकन्यया॥ मलदोषानुपत्यर्थमर्दयेत्पारदंभिषक्॥२॥कृष्णाधतूरजै
द्रीवैश्चांचल्यविनिवृत्तये॥ त्रिफलाकन्यकातोयैविषदोषोपशांतये॥४॥आरनालेनचोष्णेनक्षाल-
येत्प्रतिमर्दनात्रसंलग्नपदार्थशोषइत्येधिर्वेपालनात्॥५॥गृहीत्वाप्रक्षिपेत्सूतेस्यादेवंपारदः

रु॰ चि॰ ॥ पारदात्शोडशांशं तु मिलित्वा सकलैर्भिषक् ॥ चूर्णं प्रदेयं तत्पात्रं मर्दनैस्तप्तखल्वके ॥ आजाशकृत्तुषाग्निं च खनित्वा भूमिमावयेत् ॥ ७ ॥ तस्योपरि स्थितं खल्वं जगुर्बुधः ॥ इति मर्दनं ॥ त्र्यूषणात्रिफलानिंब-बंध्याकंदक्षुद्राद्वयान्वितैः ॥ चित्राकोर्णानिशाक्षारकन्यकाकनकद्रवैः ॥ १ ॥ सूतेकृतेन क्वाथेन सप्तवारं विमुर्छयेत्तु ॥ इत्थं संमुर्छितः सूतः स्वेदनेत्सदशांपिकं चुकारं ॥ २ ॥ इ॰ मूर्छा ॥ ततउत्थापयेत्सूतं मातपेनिंबुकार्दितं ॥ उत्थापनावशिष्टं तु चूर्णपातनपञ्चके ॥ १ ॥ धृत्वा यावदूर्ध्वभाडांतं संग्रहेत्पारदांसुधीः ॥ इति

उत्थापनं ।। रसं चतुर्गुणे वस्त्रे सरसोनशरावके ।। निमज्य दोलयंत्रेतु प्रकल्प्य दिवसं पचेत् ।।१।।
सत्योसास्त्रिफला वन्हिं कन्या कक्लुतुषावुनी ।। विषदोषानुपत्यर्थमिदं स्वेदनमीरितं ।।२।। इ. स्वेदनं ।।
अथ ऊर्ध्वपातनं ।। भागास्त्रयो रसस्यार्कचूर्णमंस्यंस निंबुकं ।।। संमर्दयेत्तावद्यावदायाति पिं
डतां ।।१।। तत्पिंडं तलभांडस्थमूर्ध्वभांडे जलं क्षिपेत् ।। समुद्राग्निमधुस्तस्य चतुर्यामं प्रबोधयेत्
।।२।। युतस्योर्ध्वभांडसंलग्नं गृण्हीयात्पारदं शुभं ।। इत्यूर्ध्वपातनं ।। अथाधः पतनं ।। नवनीताभ्रकं
सूतं धृत्वा जंभाभसादिनं ।। वानरी शिग्रु शिखिभिर्लवणासुरिसंयुतो ।।१।। नष्टपिष्टं संकृत्वा ले
पयेदूर्ध्वभांडकं ।। ऊर्ध्वभांडोदरं लीत्वाधो भांजलसभृतं ।।२।। संधिलेपं द्वयं कृत्वा तत्पंत्रे तु विपूर
येत् ।। उपरिस्थात्पुरंदले जले सततिपारदः ।। इत्यधःपतनं ।। अथ तिर्यक्पातनं ।। घटे रसं विनिक्षि

प्य स्याजलं घटमन्यकं ॥ तीर्यक्मुखं विधायैतन्मरवं संमुद्रयेत्सुधीः ॥१॥ रसाधो ज्वालयेद्दीं
यात्सूतो जलं विशेत् ॥ तिर्यक्पातनमित्युक्तं सिद्धैर्नागार्जुनादिभिः ॥२॥ पातनत्रितयादेवीदो
षकंचुकवर्जितः पारदो जायते भूरी प्रभावो भासुरप्रभः ॥ इति पातनं ॥ एवं कदर्थितः सूतः षण्ढत्व
मधिगच्छती ॥ तन्मुक्तये स्य कर्तव्यं बोधनं तद्यथोच्यते ॥१॥ लवणेनाम्लपिष्टेन हंडिकांतगी·
तरसं ॥ आच्छाद्य जलं किंचित्स्थित्वाश्च वणरोधयेत् ॥२॥ ऊर्ध्वलेघपुटेदेवं प्राप्तपूंस्त्वो रसो
भवेत् ॥ मतान्तरं चाकदर्थनैवनपूंसकत्वमवं भवेत्स्मरसस्य तस्मात् ॥ वीर्यप्रकर्षायच भुजे·
पत्रे स्वेद्यो षजे सैंधव पुर्णगर्भे ॥ इति बोधनं ॥ अ॰ नियमनं ॥ सर्पाक्षि चिंचिकावंध्या भंगाष्टक·
नकाभुश्रीः ॥ दिस्वनं संस्वेदितः सूतो नियमास्थिरतां व्रजेत् ॥३॥ इ॰ नियमनं ॥ अथ दीपनं ॥ कासीसं·

पंचलवणं राजिकौ मरिचालिच॥ भूशिग्राभेकअटंकनेनसमचित॥१॥ आलोडणकाजिकेदोला
यंत्रपच्यादिनत्रयं॥ दीपनं जायते तस्य कुसूलराजस्य जारणे॥२॥ अथवाचित्रकद्रावे कांजिके
त्रिदिनंपचेत्॥ इतिदीपनं॥ अथमुखकरणं॥ अथषड्बिंदुकीटैश्च रसोमर्द्यो स्त्रिवारकं लवणाम्लेमु
खंतस्य जायतेधातुभक्षकं॥ अन्यमंतं सार्ध्योरसस्यात्पुटं सुस्त्रतुल्थैः सगालिके॥ लोषणकस्त्रि
पात्रे॥ पिष्टः स्वृतः स्पिभः तनुः स्वर्णमुख्यानयं स्वाद सर्वधातून्॥ इतिमुखकरणं॥ अथजारणं
यथोक्तं रसंद्र चिंतामणौ॥ जारणाहिनामपतिजभालनव्यतिरेकेण घनहेमादिग्रास पूर्वक्रपूर्वोक्त
स्यापन्नत्वं॥ घनेतहेमादिलोह जीर्णे स्वरसस्य भक्षणेतुकलक्षेत्रिकरणानमिवशारिरिमधिकारत्व
भीहितमाश्वरेण॥ कलमप्यस्यते नैवादिष्टं यथा॥ सर्वे पापलवेजलिप्राथदेरसेजारणा॥ तम्रा पोप्रास

मेवस्याद्विज्ञानंमक्तिलक्षणं ॥१॥ यावदिनानि वन्हिस्थो जारणे जायते रसः ॥ तावद्वर्षसहस्राणि
शिवलोके महीयते ॥२॥ दिनमेकं रसेंद्रस्य यो ददाति हुताशनं ॥ द्रवं लितस्य पापानी कुर्वन्नापि न ली-
प्यते ॥३॥ इत्यादि ॥ अजग्रयंतः पविर्हेमगंधं वा छेलिस्मृला फलमस्तुदारं ॥ क्षेत्रादनुस्यादपि सस्य जा
नं कृषिलास्त भिसजाश्रमंदाः ॥१॥ तत्र प्रथमं तावद्गंधकजारणं ॥ यथोक्तं शिवागमे ॥ तुल्ये तु गंधके
जीर्णे शुद्धोत्सगुणो रसः ॥ द्विगुणे गंधके जीर्णे सर्वथा सर्वकष्टहा ॥१॥ त्रिगुणे गंधके जीर्णे सर्वस्वा
टप विनाशनः ॥ चतुर्गुणे तत्र जीर्णे वलिपलितनाशनः ॥ गंधे पंचगुणे जीर्णे क्षयक्षयकरो रसः ॥ षड्गुणे गं
धके जीर्णे सर्वरोगहरो भवेत् ॥२॥ अवश्यमित्युवाच देवी श्रीभैरवं स्वयं ॥ गंधकजारणायां गंडूषा
यंत्रं यथा ॥ अंके केकलशं भूमौ निधाय जलसंभृतं ॥ शरावसंन्मुखे त्वाण्यो मध्य छिद्रसमन्वितः ॥१॥

नीरां योगिनीं तत्र क्षिपेत्कांचविलेपितां ॥ मृण्मुषां स्थापयेत्तस्यां मुर्छ्वीवस्तुल्यगंधकं ॥ २ ॥ र
सं निक्षिप्य तस्योर्ध्वे शरावे पावी मुद्रयेत् ॥ तन्यापलाग्निं तस्योर्ध्वे ज्वालयेद्गुरुमार्गतः ॥ ३ ॥ स्वांग
शीतं समुधृत्य पुनस्तुल्यांशगंधकं ॥ दत्वा पूर्णक्रमेणैव जारयेत्साद्गुणं वली ॥ ४ ॥ ३ ॥ द्गुणे गंधके
जीर्णे रस्यात्सर्वरोगहा ॥ अथान्यप्रकारः ॥ गुरुशास्त्रे परित्यज्य विना जारितगंधकं ॥ रसं निर्मीलि
दुर्धीधाः शपेत्तं परमेश्वरं ॥ १ ॥ स्तुल्यगंधं रसेकांशं निक्षिप्य मृद्गुखल्वके ॥ तावत्संकुट्टयेत्पिंडं भवेद्या
ताम्रपत्रके ॥ २ ॥ तत्तुल्यं गंधकं दत्वा तत्क्षिपेल्लोहसंपुटे ॥ पुटयेद्भूधरे यंत्रे यावज्जीर्यति गंध
काः ॥ ३ ॥ एवं पुनः पुनः कुर्यात् यावज्जिवितिषड्गुणः ॥ अथान्यप्रकारः ॥ सूतप्रमाणं सिक-
ताख्ययंत्रं दत्वा दालं मृच्छदितैलभांडे ॥ तैलावशेषं च रसं नियुज्यात्मभाडकाय प्रविलोक्यभूपः
॥ १ ॥

आषड्गुणगंधकमल्पमल्पं क्षिपेद्ग्लौ जीर्णबलिर्बलीस्यात् ॥ रसेषु सर्वेषु वियोजीलेप्यं मसंशयं

हं लिंगदेजवेन ॥ अथान्यप्र० ॥ रसेंद्रचिंतामणि ॥ निरवधि पीडितमृद्वराटिपरिलिप्तामतिकठि

णकाचघटींरसगंधकगर्भिणीमधस्तर्जनीप्रमाणिलछिद्रायांनुरूपस्थाल्यामारोप्यपरितास्तां द्वि

त्र्यंगुलीद्वयसेनलवणेननिरंतरालीकरणपुरस्सरं सिकतामिरापूर्ववर्धमानक्रमारोपयेदितिवालु

कायंत्रं ॥ हस्तमात्रमितभूधरांतर्निखातां प्राग्वत्काचघटिंनालिचिंपिटमुखींनात्युच्छ्निमुखीं

मखीभाजनप्रायः बबर्ष्णीरचक्रिमाकाचचक्रिवानिकयाभ्द्वनां मृण्मयींवा विधायकारिषाग्नि-

मिरुपरिपुटंदथादितिभूधरखंच ॥ अत्रकाजबीमंतरेणकेवलंआंधकंरसाम्येनवारयंति ॥ कूपीकोट

रमागतंरसगुणेगंधैस्तुत्वत्यां विभुं ॥ यीज्ञायज्वलनक्रमेणसिकतायंत्रेशनैः पाचयेत् ॥ २ ॥ वारंवार

मनेन विष्टि विधिना गंधकस्य सिद्धये सिंदूरा युक्तिो नुभूयमणितः कर्मक्षये। यमयः॥ त्रिगुणमिह
रसेंद्रमेकं मीरांकनकपयोधर तारमेक जेशं॥ रसगुणबलिभिः विधाय पुष्टिं रचयति निरंतरमबुनिः कुमा
र्याः॥ अनया गंधको जार्यो भूधरे यंत्रनायके। यथा यथा जीर्णगंधः तु समः स्सल था तथा॥ ३॥ अनेन
यंत्रविदिलयेन भूरि हेमाभ्रसत्वा यपि जारयंति॥ यथेच्छमच्छैः स्वमनो विचारैः विचक्षणा पल्लव
यंति भूयः॥ अंलरधूमविपाचितशतगुणगंधेन जारितः सूतः। स भवेत्सहस्रवेधी तारं त्वाभ्रेमु
जंगेच॥ इ॰ गंध॰ जा॰॥ अथ स्वर्णजारणं॥ गंधकजारणमादौ कुर्यादथ जारणं सुवर्णस्य॥ जलधरसत्व
स्यततो जारणमथ सर्वलोहानां॥ कांचनयासा दिलीब्रबुभूक्षाकराणि द्रव्याणि विडाभिधानि कथ्यंते॥
सलुत्थं टंकणं स्वर्जिपटुताम्रं त्रिहोषितं॥ कांजिके भावितं लेभ गंधाद्यं चरति क्षणात्॥ विडे सकांजि

केक्षिप्तोरसः स्यात्पासलालसः ॥ ग्रसने सर्वलोहानी सर्वसत्वानि वज्रकं ॥ २ ॥ शखं चूर्णीर वि
क्षीरै रालये भावये दिन ॥ लव्दरुजं वीरजद्रावे दिनैकं धूमसारकं ॥ ३ ॥ सौवचलं जामूत्रे भाव्यं
यामचतुष्टयं ॥ कंटकारींच संक्वाथं दिनैकेनरसुन्नके ॥ ४ ॥ स्वक्षारं लिलिरकं कासीसं चाशिलाज
तु ॥ जंबिरोत्थद्रवै भाव्यं पृथाषामचतुष्टयं ॥ ५ ॥ निस्तुषं जयपालं च मूलकानां द्रवै दिनं ॥ सैंध
वं टंकणं गुंजा दिनं शिग्रुजरां मला ॥ ६ ॥ एतत्सर्व समांशं तु मर्द्यं जंबीरजद्रवैः ॥ तप्रोलं रक्षये-
घलात्नु बिडोयं बहवानलः ॥ ७ ॥ अनेन मर्दितः सूत स्तप्तं स्थित खल्वके ॥ स्वर्णादि सर्वलोहा
नि सत्वानि ग्रसते क्षणात् ॥ ८ ॥ मूलकार्द्रकवन्हीनां क्षारं गोमूत्र लोलितं ॥ वस्त्रपूतं द्रवं ज्ञात्वा
गंधकं तेन भावयेत् ॥ ९ ॥ शतवार खरे घर्मा विडोहेमजारणः ॥ इति सिद्धलक्ष्मिश्वरतंत्रे एवं बिडान

ग्रासादंडधारीभवेद्रसः॥जलौकावाह्निलीयेतु ग्रासयोगसुरेश्वरी॥२॥ग्रासेनतु गलीये
नकाकविष्ठासमो भवेत॥ग्रासेनतुचतुर्थेनदधिपींडसमो भवेत॥३॥इ॰ग्र॰चा॰॥अथर
जनवेधने॥केवलंनिर्मलंताम्रंयुक्तं दरदे त्रिगुणं जीर्णेला क्षारसनिभं रसं॥१॥गंधकेनहतं
नागंरजाये त्कमलोदरं॥एतस्यत्रिगुणेजीर्णेलाक्षाभोजायते रसः॥२॥अथरजनार्थसारण्य
र्थंचतैलानी॥मंजिष्ठकिंशुकंचैवखदिरंरक्तचंदनं॥करवीरंदेवदारुंसरलंरक्तचंदनं॥१॥अन्या
निरक्तपुष्पाणीस्त्वालाक्षारसेनतु॥तैलंविपाचयेतेनकुर्याद्विजादिरंजनं॥२॥द्विगुणेरक्त
पुष्पाणांरक्तपीतगणस्यच॥क्वाथेचतुर्गुणंक्षीरंतैलमेकंसुरेश्वरी॥३॥इत्यादितैलानी॥सैंवं

रेण जारणेवन स्यात् अतस्तत् क्षणमाहावन्हिव्यतिरेकेपि रसं ग्रासीकृतानां द्रव त्वंभभेद्रुति-
बीजानां वा संस्कारः कर्त्तव्यस्ताप्य सत्व संयोगात् ॥ तेन द्रवंति गर्भारसराजस्याम्लवर्गयोगेन ॥१॥
शिलया निहिलं नागं ताप्यं वा सिंधुनाहतं ॥ ताभ्यां तु मारितं बीजं सूतके द्रवविक्षणात् ॥२॥
अथ दोलायंत्रे ॥ ।रणं ॥ यद्वाम्लक्षार गोमूत्र स्नूहिक्षीर प्रलेपिते ॥ वस्त्रेण भूर्जे ग्रासंनि
देशितं ॥१॥ क्षारारनाल मूत्रेण स्वेदयेत्रिदिनं भिषक् ॥ क्रमेणानेन दोलायां जार्य ग्रास चतुष्टयं
॥२॥ ततः कच्छपयंत्रेण ज्वलये जारयेद्रसं ॥ इति गर्भद्रुतिः ॥ अथ प्रमाण चारणं ॥ चतुःषष्टयंश
कं पूर्वाद्द्वात्रिंशांशो द्वितीयकः ॥ तृतीयः षोडशांशस्तु चतुर्थीष्टांश एव च ॥१॥ चतुःषष्टयंशक

न्त्या पिधाव संलिप्य वन्हिना योज्याः ॥१॥ इयत्तैव रसान यत्तापर्यवसानं निरूपितं किंतू ॥ नं प्रक्षान्य वादस्ये त्सुभव प्राधान्य जारणात्तु यथा ॥ इति हेम जारणं ॥ अथ घनसत्व जारणं ॥ घनरहित बीज-जारण संप्राप्य दत्ता दिक्रूत्स कृत्यः ४ सिद्दि कृत कृत्याः ॥ कृपणाः प्राप्य समुद्र वराटिका लभसंतुष्टाः ॥१॥ मुत्क्वैकम भ्रक सत्वं नान्यो रसखेक्षकर्त्तीन समर्थः ॥ तेन निरुद्द प्रसरो नियम्यते बध्यते-च सुखं ॥२॥ त्रुटिशो दत्वा मृदितं सो ष्टो खल्वे भ्र सत्य हेनादि चरितं रसेंद्र ॥ क्षिप्तिरवं गवेत्तस-जंबीर बीजपुराम्ले ॥ पूर्वं साधित कांजिके नापिष्ठे यं ॥ अभ्रक जारणमाः दौ गर्भ द्रुत्ति जारणं च हे म्नो तिः ॥ यो जनाति सवादी वृथैव नार्थं द्स यं कुरुते ॥ इत्यभ्र सत्व जारणं ॥ अथ गर्भ द्रुतिः ॥ व्योमसत्वं समांशेन ताप्यसत्वेन संयुतः ॥ साकल्येन चरेद्देवि गर्भ द्रावी भवेद्रसः ॥१॥ गर्भ द्रुतिमंत्र

22

दंस्मृतं ॥२॥ अथ कच्छपयंत्रेण हेमजारणं यथा ॥(१) खन्द तां १ पा अस्थ शराव छिद्र संस्थिता
पक्का मूषा जलेन स्यां रसोष्टां १ विडावृतः ॥१॥ स रुद्धो लोहपात्र्याथ मुद्रितो दृढमुद्रया वालु-
कां तदुपर्यष्टांगुलमानां विनिक्षिपेत ॥ हटात्तदुपरिष्मातो रस सद्रुभे सौ स्थितः ॥ मायूरमायु
नालि संकांचनं ग्रस विधुवं ॥३॥ इति कच्छपयंत्रं ॥ तदुक्तम छिद्र सलिला पूर्ण भांड व श्रे शरावकं
दत्वा छिद्र पक्क मूषा दस्यानीरा वियोगिनी ॥ तस्या विडावृतः सूतो देयो लोहावृते मुखे ॥१॥ नैर्ध्मातो
स सैष कांचनं सूक्ष्मतां गतं ॥ खल्वे स पिललाप्य तं १ नैर्देयं समावधी ॥ देहार्थं घातवाद्यार्थं प्रयच्छत्य
ल्पबुद्धयः ॥३॥ मातंतरं यथा कुंडाभसिलोहमयेस पिंड सग्रास मीशा जं पत्रे ॥ अतिचिपट लोहप-

तंराख्यापिसंत्वतरासनुसर्तन्यानी ॥इतिविड्कथनं॥ चतुःषष्ट्यंशकेहेमर्ग्रभंमापू
रमायुना ॥बिलीसंबलासवल्वस्तोरसंदत्वाविमर्दयेत॥ दिनंजंबीरतोयेनग्रासेग्रासेत्वयं
विधिः ॥१॥शनैःस्वंस्वेदयेद्धेर्भबध्वासंपुटकांजिके ॥आंडेत्रिदिवसंसूतंजीर्णस्वर्णसमुद्द
रेत॥ अधिकेतोलितंधेत्स्या।पुनःस्वेद्याःसमावधीः ॥२॥द्वात्रिंशषोडशोष्टांशंक्रमेणवसुजार
येत॥ रूप्यां दिषुचस्नत्वेषु विधिरेवं विधिःस्मृतः ॥३॥ चुल्लिकांलवणंगंधमभावेशिखिपीन
तः ॥ अथदोलायंत्रेहेमजारणं॥ सग्रासमपंचषड्भागेर्यवक्षारेणमर्दयेत॥१॥सूतंतच्छोडशांसे
नगंधेनाष्टांशकेनवा॥ ततोविमर्ध जंबीर ॥रसेर्वाकांजिकेथवा दोलापाके विधात्सदोलायंत्रमि

रेभिर्लोहैर्माक्षिकमृदितैः स्त्रयागर्भो विडयोगेन च जीर्णे रसराजो बंधमुपयाती ॥१॥ निर्बिजं समजीर्णपादोने षोडशांशात्तया ॥ अर्थेन पादकनकं पादेनैकेन तुल्यकनकं च ॥२॥ तान्माादि जीर्णत्वं सारणायोग्यत्वं ॥ ज्ञाताधिवेधकत्वं चंद्रलोजिर्णेप्यपन्नलेपाधिकार एव ॥ ॥ इत्यादि विस्तारः ॥ सिद्धमलखोट ॥ अघोष्टांगुलतः श्रुल्यां सिध्यंति सिलावृत्ताः ॥ रसगंधशिलापाकाद्यग्निसिध्दयक्रियाः ॥१॥ खोटात्तर ॥ साल्लुककुटिलार्कस्थं रंभापामार्गभिस्मना ॥ ह स्त्रिवबध्यंते लोह ॥ वरूक्त्वक्रियारसः ॥२॥ इलिरं जनवे ध्यनाती ॥ अथ बाह्यद्रुतयाः ॥ एतावस्तु केवलमनोत्करमेवमिलिलानिबध्नंती ॥ फलमस्य कल्प-

प्रमितभायुः किंवा पूर्वोक्तग्रासकर्मजारितः ॥ पूर्वोक्तफलप्रदाभवंती ॥ उच्यते ॥ सम
जीर्णश्चापंशतवेधिद्विगुणजीर्णश्चसहस्रवेधी ॥ एवं लक्षायुतकोटिवेधी समनुसर्तव्यं ॥ चतुः
षष्टिगुणजीर्णस्तु धूमस्यसविलोकशब्दतो विध्यती ॥ इति वाद्युद्भुतयः ॥ अथसारणोच्य
ते ॥ अंधमूषालुकलेप्या गोस्तन्याकारसन्निभा ॥ सैवछिद्रान्विता मंदगंभीरा सारणोचिता ॥
॥१॥ अस्यामेवमूषायां ततैलमपगतकल्कमापूर्व विमलतरस्मिन्नधिकमूष्मात्मनिद्रुवति
बीजप्रक्षेपसमकालमेव समावर्तनीयः सूतवरः तदनुसद्योमूषानव माच्छादनीयं ॥ एतत्तैल
कपटखंडग्रंथे बंधनेनारुणवीतबीजाभ्याममुना सारणकर्मणामिलितश्चेत्सारितः सम्यक्

संयमितश्चैलीविज्ञेयः॥इत्यादिविस्तरः॥इतिसारणा॥अथक्रामणं॥शिलियानि-
हिलोनागोवंगवालालकेनशुद्धेन॥क्रमशःपिलेशुकुक्रामणमेतत्सुमुदृष्टं॥१॥अथ
खोटमार्गेणजारणरंजनवेधनानी॥खेटकंस्वर्णसंतुष्टसमावर्त्तेतुकारयेत्॥माक्षिकं
तमाषाणंशिलागंधसमंमतं॥भूनागमर्दयेद्यामंवल्लुमात्रंवटिकृतं॥एषाविडवतिख्या-
तायोज्यासर्वत्रजारणे॥॥दरदमाक्षिकंगंधंराजारत्नप्रदालकं॥शिलातुल्यंचकंकुष्टं
समचूर्णप्रकल्पयेत्॥श्वानगेभ्यांपीतरक्ताभ्यांकंगुणैर्लैलकैसह॥भावयेद्दिवसान्पंचसू
र्यतापेपुनःपुनः॥जारितमूतखोटंचकल्केननिनसंपुलं॥वालुकाहंडिमध्यस्थंशरावपुरम

१४

ध्युगं ॥५॥ त्रिदिनं पाचयेच्चुल्ल्यां कल्कोदयः पुनः पुनः ॥ रंजितो जायते सूतः शतवेधी न संशयः लोहं गंधं टंकणं ध्मा समं तत्यं चूर्णं भानुभे कौहि वंगो ॥ सूतगंधे सर्वे सा म्येन कुप्पीमित्साध्यं च वनो विस्मयं स्वं ॥ इति सिध्द मक्र कल्कः ॥ पारदः टंकणाकः स्या द्विपलपीत खपरं ॥ मर्दयेत्स्रु हृढं तां वद्रसो याव द्विलीयते ॥१॥ पुनर्जंबिरनीरेण गुडेन च समन्वितं ॥ ओषपंच्चातपे पिस्वा श्लक्ष्णं कृत्वा वधार्यतो ॥२॥ अर्कदुग्धस्य दातव्या भावना तास्तथा अस्य कल्कस्य सिध्दस्य भाग एकस्य टंकणं ॥३॥ ताम्रं भागत्रयं दत्वा धाम्यता मंध मूषया ॥ सुवर्णादिव्य तेजः स्यात् कुंकुमाद तिरिच्यते ॥४॥ हेमतेले प्रदातव्यं ताम्रमाषार्धकं ध्रुवे ॥ ताम्र जीर्णे

गलस्तिस्येन्मुखरोगविनाशनः ॥ शरीरे क्रमितेस्तूतेजरापलितनाशिनी ॥ ३ ॥ इत्यादिफलकथनविस्तारः ॥ अन्यच्च पुष्पितमणीजमंदिरमध्येसूतोनिर्यत्यितोयुक्तः बद्धो भवतिकियन्दीः दिवसैः प्रभावेण ॥ इ ॥ रसबंधनं ॥ एतावमस्तुस्तोस्कारान् कंतुरतस्य नक्षमः तान्मुख्यान् कियतः कृत्वासभार्यारोगनुतये ॥ १ ॥ लेयथाररसराजलक्ष्मीतः ॥ दग्धोर्णा गृहधूमसाररजनीरजैः शिकां कांजिकैः ॥ पीस्त्वा व्योमकुमारिकानलवरानिर्बुद्वैर्बोसरैः ॥ १ ॥ व्योषधोवुनिदोलयारचितया-स्विन्नः तान्मां पिलुकु ॥ पिष्टं भांडतलाज्जलाशयमतुं सूतं समभ्युद्दरेत् ॥ २ ॥ लवणसलिलदोलायंत्रमध्येदिनैकं भुजगनयनवंध्या भृंगकन्यांतरस्थः तदनुदहनतोयेकांजिके स्वेदितस्या

त्रूसापटुमरिचशक्रमुण्युतमः क्षीरसेंद्रः ॥ ३ ॥ शालंबामुलमं देमसूत्नात्स्रुते विडाब्रूसं चाचार
पीत्वाथ संस्वेधरसं जीर्णबलिंद हेत ॥ ४ ॥ नावदस्य शकः कर्तुं सूतस्य शोधनं मनुजः ॥ स्वेदन
मर्दन मूर्ध्वपातनमेलमयं कुर्यात् ॥ ५ ॥ अथ पारदाकृष्टं स्विन्नं लवणांबु भाजितैलायां ॥ रसामा
दाय पथ्ये छंकलीव्यस्वैनमेकतेयोगः ॥ ६ ॥ निंबुरसेन संपिष्टा त्सहरं दरदादहं ॥ ऊर्ध्वपातनयंत्रे
ण संग्राह्यो विमलो रसः ॥ इति दरदाकृष्टीः ॥ आथ पारदपाकार्थयंत्राणी ॥ तत्र वालुकायंत्रं पातालय
न्त्रं पूर्वोक्तमेव ज्ञेयं ॥ जलयंत्रन्त्रं शिवागमाद्यथा ॥ हंडिकाम्रन्मयी मध्ये सकर्णि चषकोदृढा ॥ सा
म्लक्यक्वांक्रावइत्वा रसयोगां विचक्षणः ॥ सूतादिक पके तस्या दत्वा मुद्रां प्रकल्पयेत् ॥ अथवास्या

पारदा०

सौंस्कारः

अध शिछिद्रं कृत्वा सूक्ष्मं रसादिकं ॥२॥ तेन मार्गेण तस्यांतः परदा घर्मयेत्तथा ॥ लो
ह खंडिकया पश्चाल्लोह हंडया अधो विलं ॥३॥ ताम्रादि धातुना मुद्रां तदुपर्युपरि जलं
अधाग्निं क्रमशः कृत्वा मात्रया ज्वलयेत्सुधीः ॥४॥ अष्टभिः प्रहरैर्गंधो द्विपलः पच्यते र
ते ॥ एवं गंधाम्लपाको हो रात्रौ ततः परिपच्यते ॥५॥ अथ मुद्रां ॥ स्निग्धं लोहरजः समः छा
गं शकृच्चरुधिरं वज्रीक्षीरेण मर्दयेत् ॥ लेपयेत्तु प्रयत्नेन वज्रमुद्रा प्रजायते ॥ इति मुद्रां ॥
पाठको ठोल्लैकाच भस्म चापि चतुर्थकं ॥ बंधश्चतु विधो ज्ञेयः सूतस्याभिषगुत्तमैः ॥१॥
पाठः पर्पटिका बंध पिष्टी बंधस्तु खाटकः ॥ जलौकापक्वबंधः स्याद्भस्म भस्मनिभं भवेत्
॥२॥ सूतभस्म द्विधा ज्ञेयमूर्ध्वगं तलभस्म च ॥ ऊर्ध्वभस्म यथा सूतः पंचपलस्वदोषरहि

तस्त्न चतुर्थभागलिन्दौटिकोनवसादरस्य तुरटिकषस्यिसंमर्दितं ॥ कुप्याकाचभुविस्थितः
श्चसिकतायंत्रे त्रिभिर्वासरैः पक्वो वन्हिभिरुश्च रुक्मसमभः सिंदूरनामा रसः ॥ अन्यच
भागो रसस्य त्रय एव भागा गंधस्य भागपवनाशनस्य च ॥ समर्द्य गाढं सकलं सुभांडे त्याक
ज्जलीं काचकूले निदध्यात् ॥ सरुध्य मृत्कर्पटिकै र्धरीं तां मुखे सचूर्णं गुटिकां च दत्वा ॥ क्रमा
ग्निना त्रिणी दिनानि पक्वा तां वालुकायंत्रगतां लसंस्यात् ॥ २ ॥ बंधूकपुष्पारुणमीशं
जस्य भस्म प्रयोजं सकलामयेषु च ॥ निजानुपानै र्मणजरां च हन्त्यस्य वल्लुः क्रमसेवनेन ॥ ३
अथ तलभस्म ॥ सूतश्चतुः पलमितः सक्षरः स्वर्दगंधः स्यात्सुमसारपचुरंकइदं क्रमेण ॥ समर्द

पा॰ श्री॰

सौ॰का॰

येद्धिमलदाडिंपुष्पं तोयेयं स्तविमिश्रसितसोमलमाषकेन ॥ एतन्निधाय सकलं
जलमंभगर्भे समुद्रयसंधिसुसुलेन पराक्रमेण ॥ अपूर्वयंत्रमुदकेन दिना विचार्य वह्नि
क्रमेण तदधो विदधीत विद्वान् ॥२॥ पश्चात्ततो जलरस्य रसं तलस्थमादाय भाजनव
रे स्फटिकनिरध्यात् ॥ संपूज्य शंभुगिरिजातनुजान्दयार्द्रभेहनि रसं वरमेक गुंजं
तांबूलिकादलसुलंससितं पयोनु पीत्वा मलमाषलवणैर रहितं सदन्नं ॥ अथापि किय
त्यपि दिनानि ततो यथेष्टं भक्ष्य भजेदथ नरो विगतामयः स्यात् ॥ इति तत्र भस्मः ॥ अ
गुरुतेजाः शिखो वन्हिस्थायी स्थिरो धूमः ॥ हेमादिधातुभोक्ता तत्कर्ता स्यान्मृतः

सूतः॥५॥ रसायनं त्रिदोषघ्नो योगवाह्यखिलरुक्कलः॥ भस्मसूतो खिलातंको खिला
तंनाशनस्त्वनुपानतः॥६॥ इतिसूतभस्मगुणाः इतिपारदसंस्कारः॥ अथैतालकमेतद्धर्म
मलेशाबूकचूर्णं क्षिपेत्॥ पश्चादन्यनवांशकोवरशिखीसर्वे पुनः पेषयेत्॥ तोयैस्सच्चकुमा
रिकादलंभर्ये पक्कं गजाख्यं पुटेप्येकविंशति चतुर्थशीतहरणः शीतांतकोपंरसः॥१॥ गुंजा
द्वयं स्मितं दद्यात् सितयासहवारिणां॥ सजीरकेन दध्यन्नपथ्यं शीतज्वरांकुशे॥२॥
इतिशीतज्वरांकुशे॥३॥ सिपेराजनरोगिण्या॥ अथशागेधेर॥ धूमसारं रसं तोरी गंधकं नवसादरं
यामैकं मर्दयेदम्ले भागं कृत्वा समं समं॥१॥ काचकुप्यां विनिक्षिप्य तां च मृद्वस्त्रं मुद्रया॥ विलि
प्य परितोवस्त्रे मुद्रां दत्वा च शोषयेत्॥२॥ अधः सच्छिद्रपिठरीमध्ये कूपीं निवेशयेत्॥ पिठ

निवेश्याकूप्यां तदधः कुर्याद्वन्हिं शनैः शनैः ॥ तस्मा
द्वालुकापूरे भृत्वा च कूपिकागलं ॥ ३ ॥ निवेश्य मे ब्धियं तन्मूल कोमलः ॥ स्फोटये
दप्यकं किंचित् पावकं ज्वालयेत् क्रमात् ॥ ४ ॥ एवं द्वादश भिर्यामै
र्स्वं गशीलं च ऊर्ध्वगं गंधकं त्यजेत् ॥ ५ ॥ अधःस्थं मृतसूतं च सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ इतिमूलं
व्याख्या ॥ रसं शुद्धपारदं तोरी गुजराथी तुरटी वार लक भरणावली ॥ गंधकशुद्धं ॥ नवसागरं
एतत्संर्व समं ॥ स्पष्टं मन्यतां ॥ तथा परं च आपामार्गस्य बीजानी मूषाधुम्मं मकल्पयेत् ॥ त
त्संपुटं न्यसेत् सूतं मलमूदुग्धमिश्रितं ॥ द्रोणपुष्प प्रसूनानी विडगामिरिमेदीकाः ॥ १ ॥ एत
च्चूर्णमधोर्ध्वं च दत्वा मुद्रा प्रदीयते ॥ तगोलधमसेत् सम्यक् मृन्मूषा संपुटे सुधी ॥ २ ॥ मुद्रा

दरंकाशोषइत्वात लोगजपुटे पचेत ।। एवमेकपुटेनैव जायते भस्मसूतकं ।। मलयूद-
ग्धं गानउत्वर ।। द्रोणपुष्पी गुमापुष्पीणी ।। इरिमेदरेवजुचूर्ण ।। एलच्चूर्णमिषो धंदीयते
स्पष्टमन्यच्च ।। अन्यच्च ।। काकोदुंबरिकादुग्धे रसं किंचिद्विमर्दयेत् ।। तद्रंगधधृष्टहिंगो-
श्च मृत्स्ना युग्मप्रकल्पयेत ।। १ ।। क्षिप्त्वा तत्संपुटे सूतं तत्र मुद्रां प्रदापयेत् ।। धृत्वा तगो
लक प्राज्ञो मृन्मूषासंपुटके धिके ।। २ ।। पचेन्मृदुपुटेनैव सूतको याति भस्मतां ।। अन्यच ।।
नागवल्लीरसे धृष्टः कर्कोटिकंदगर्भितः ।। मृन्मूषासंपुटे पक्वः सूतको याति भस्मतः ।।
इति पारदप्रकर्णं ।। पारदं रसकं तालं तुत्थं व्काधकरकंण ।। सर्वमेतत्समं शुद्धं कारवेल्ला
रसैर्दिनं ।। १ ।। मर्दयेत्लेपयेतेन ताम्रपात्रेदरं भिषक् ।। अंगुल्यर्धप्रमाणेन तलोरुंध्या

च्चलन्मुखे ॥२॥ पचेतं वालुकायंत्रे क्षिप्त्वाधान्यानि तन्मुखे ॥ यदास्फुटंति धान्यानि तदा सिद्धं विनिर्दिशेत् ॥३॥ तत्तीनयेत्स्वांगशीतं ताम्रपात्रोदरान्द्विषकृ ॥ पारदं शुद्धं ॥ रसकं खपरं ॥ तालहरतालं ॥ तुत्थं शुद्धं ॥ टंकणं ॥ कारवेल्लीकरेल्ली ॥ इति ज्वरारिः ॥ तालकं तुत्थकं ताम्रं रसं गंधमनःशिला ॥ कर्षकर्ष प्रयोक्तव्यं मर्दयेत्त्रिफलांबुभिः ॥१॥ गोलं न्यसेत्संपुटके पुटं दद्याद्यत्नतः ॥ ततो निंबार्कदुग्धेन वज्रीदुग्धेन सप्तधा ॥ ॥२॥ क्वाथेन दंत्याश्यामाया ॥ भावयेत्सप्तधा पुनः ॥ माषमात्ररसं दिव्यं पंचाशन्मरिचैर्युतं ॥३॥ ताम्रं मृतं वज्रेश हुडःमाषमात्रं सिद्धरसं ॥ अथ ज्वरमुरारिः ॥ त्रिःसप्तजंभ

जरुभाविलखर्परस्यचूर्णं त्रिशोध्य नवनीत विमर्दितं स्यात् ॥ वल्लं दयं हरति शर्करयानुपानं सद्यो ज्वरं ज्वरमुरारिरसश्च पुंसां ॥ १ ॥ अथापूर्वमालिनीवसंतः ॥ वैक्रांतमभ्रं रविताप्यवंगं प्रवाल रस भस्म लोहं ॥ स्फटंकणं कंबुकभस्मसर्वं समांशकं पाच्य वरीह रिद्रा ॥ द्रवै विभाव्य मुनिसंख्यया च मृगांकशील करेण पश्चात् ॥ वल्लप्रमाणो मधुपिप्पलीभिर्जीर्णज्वरे धातुगतेऽपि योज्यः ॥ २ ॥ गुडूचिकासत्व सितायुतश्च सर्वप्रमेहे षु नियोजनीयाः ॥ कृच्छ्राश्मरीं निहंत्याशु मातुलिंग्य घ्रिजैर्द्रवैः ॥ ३ ॥ रसोवसंतनामाय मापूर्वो मालिनाह्वयः ॥ इति अ० ॥

गगनदरदसुवर्णं शुद्धसूतं च गंधं ॥ प्रहरमथ स कपिस्थं वल्लयुग्मं नरो यात् ॥ ज्वरहर गजसिंहश्शगवे-

रोदकेन प्रथमजनितदाहं तक्रभुक्तं च भोज्यं ॥ १ ॥ मुस्ताब्दादिमदूर्वेतिथैकैकीस्तनजद्रवैः ॥ स
हदेव्याकुमार्याश्च पर्पटस्यापि वारणां ॥ २ ॥ रामशीतलिकातोयैः शतावपरिसेनच ॥ भावपि
त्वाप्रयत्नेन दिवसे दिवसे पृथक् ॥ ३ ॥ लिक्का गुडचिकासत्वं पर्पटोशीरमाधवी ॥ श्रीगंधंसा
रिवा चैषां समानं सूक्ष्मचूर्णितं ॥ द्राक्षाधिकं कषायेण सप्तधा परिभावयेत् ॥ ततः पातांश्च
यं कृत्वा वस्यंः कासीश्चणोपमाः ॥ ५ ॥ आयं चंद्रकलानाम्ना रसेंद्रः परिकीर्तितः ॥ सर्वपि
त्तगदध्वंसी वापित्तगदापहः ॥ ६ ॥ अंतर्बाह्यमहादाहविध्वंसन महाधनः ग्रीष्मकाले शार

त्काले विशेषणप्रशस्यते ॥ कुरुते ना मिमाद्यंच माहात्नाप ज्वरं हरेत ॥ अमृत्सीहरंत्याशु
स्तीर्णार्क माहारसवं ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वाधोरक पितंचरक्तवांतिं विशेषतः ॥ मूत्रकृच्छ्राणि सर्वाणि
नाशयेन्नात्र संशयः ॥ ९ ॥ अथ मुसलीपाकः ॥ मुसल्याश्च पलान्यष्टौ तु लाक्षीरेप्यवाचये
त ॥ सर्पिविद्ध कुडयद्वेयं खंडं कर्षशतं जया ॥ १ ॥ गुंदं पलंच त्रुक्कं स्यामज्जात्रयं फलत्रयं ॥
जातिफलं लवंगंच कुंकुमंचत्य तुंबुरुं ॥ २ ॥ मांसी मर्कटबीजंच चातुर्जातकटुत्रयं ॥ जातीपत्रक
रंभाच प्रत्येकं पिचुमात्रकं ॥ ३ ॥ द्विकर्षमोदकं कुर्यादेकैकं भक्षयेन्नरः ॥ धातुक्षीणबलंक्षी
णक्षीणबीजमथानिलं ॥ ४ ॥ कासश्वासारुचिं पांडुदौर्बल्यं विषमज्वरं ॥ हंति खंडो हि रमये

पा०द्रा०

स्कारः

ना रिशालमसंशयः ॥५॥ श्लक्ष्णं गात्रं भवेत्पुष्टं मनोज्ञं कांतिवर्धनं ॥ वातव्याधिषु सर्वेषु
हितो मुशल्यादिरयं पाको वं-
हितो मयं नैव संशयः ॥६॥ प्रमेहश्लक्ष्णगात्रं च बलिपलितनाशनं ॥ मुशल्यादिरयं पाको वं
ध्या भवति पुत्रिणी ॥७॥ अथ गोक्षुरपाकः ॥ प्रस्थं गोक्षुरकस्य चूर्णमुदितं दुग्धाढके पाचि-
तं ॥ जातिश्रीचलवंगगोद्रुमरिचं कर्पूरकं शाल्मली ॥ आर्द्रं शोषक वर्णबीजरजनी धात्रीकणा
केशरं ॥२॥ चातुर्जातमथाहिफेनममलं कुष्टं कुबेराक्षकं ॥ तत्तुल्या च सिता तदर्धे विजया
प्रस्थद्वयं गोघृतं ॥ प्रोक्तं वैद्यवरेण निर्मितमिदं मंदाग्निना पाचयेत् ॥ प्रातः सेव्यमिदं हि-
मानव हितं व्याधेश्च विध्वंसनं ॥ आशस्त्रव हितं प्रमेहशमनं संगे गनाद्रावको ॥ क्षीणे पुष्टिकरं क्ष

यक्षयकरं वाजीकामिनां एतद्विस भामिनीमदहरंवालगर्भजिच्चौषधं ॥ इति योगचिंता-
मणिपाकवल्यां ॥ अथकुमार्यासवः ॥ कुमारिकारसेद्रोणे गुडात्पलशतंमतं ॥ तुलाध्रिसंख्या-
विजयाक्काथयेत्तज्जलार्मणे ॥ १ ॥ चतुर्थांशावशेषंतु पूतंतस्मान्निधापयेत् ॥ मधुनश्चाढकं दद्या-
धातक्याः पलशोडशं ॥ स्निग्धभांडे विनिक्षिप्यक ल्कं चैषां प्रदापयेत् ॥ जातीफललवंगचआ-
कल्लुं चकबावकं ॥ ३ ॥ जटिलाचव्यचित्रं च जातिपत्रीसकर्कटं ॥ अक्षः पुष्करमूलंच प्रत्येकंचपलं
पलं ॥ मृत्तरफबुंलथालोहपलमात्रं प्रदापयेत् ॥ मृन्मांवाराशौस्थापयेदेकविंशतिः ॥ ५ ॥ तयोघृतवि-
वेमात्रांयथाचाग्निंबलानरः ॥ पंचकासंतथाहिक्कांक्षयरोगंचदारुणं ॥ ६ ॥ उदराणितथाष्टौचषडर्शांसि

विनाशयेत्तथा वातव्याधिमस्मारं अन्यान्रोगान्सुदारुणान् ॥ ७ ॥ अग्नेश्च कुरुते दीप्तिं कुष्ठशूलं च ना-
शयेत्तथा गुल्माष्टकं नष्टपुष्पं नाशयेत्क्षणमात्रतः ॥ ८ ॥ कुमारिकासवोऽयं बृहत्संपत्तिविनिर्मितः ॥
इति कुमार्यासवः ॥ इति वैद्यसारसंग्रहात् ॥ श्रीहदीबलिगोपयसा भाव्यतत्तश्च तु जीलगुडूचिका-
भिः ॥ पथ्याक्षधात्र्यौ ॥ षधभृंगराजैर्भाव्योष्टशारं पृथगार्द्रकेण ॥ १ ॥ सिद्धे सितायोजयतुल्यभागं
रसायनं गंधकपूर्वकं स्यात् ॥ २ ॥ केशान्निमीलं सेविलमेति मर्त्यो वीर्यं च पुष्टिं दृढ चचार वह्निं ॥ कुष्ठं सक-
डुं द्रदोषमुग्रं मासद्वयं योजयतीह योगः ॥ ३ ॥ धारालिसारं ग्रहणीगदं च सदा ज्वरं केसह शूलयुक्तं ॥ जी-
र्णज्वरं मेहगणं च नानाव्रनानापत्रपाणां ग्रहणे समर्थः ॥ ४ ॥ प्रज्ञाकरं कशाभजीवकृष्णं ससोमरोगं सत्तमुख्क

पार०
२३

वृध्दिं ॥ हरति सकलरोगान्गंधकारंव्योतियोगो ॥ मृत सदशांश्च हस्यात्प्राणदो दीर्घमायुः ५
सदनविहितयोगंभस्म सूतसहेमरसमयतित्रिदशानांदि सरूपंक रवंच ॥ सहस्रपुटी अभ्रकपा
ठः ॥ कंटकारियुगंधात्री बिल्त्यापामार्कचित्रकौ ॥ ७ ॥ एतेषां स्वरसै र्भाव्यमभ्रकंदशधा पृथक् १
अमृतामर्कटी चैव विदारिं च शतावरी ॥ ३ ॥ खपुष्पी च केकोतीलज्जालुश्च पुनर्नवा ॥ प्रसारणी-
च गोमुत्रं भावना चैव विंशतिः ॥ दुग्धत्रयं कमारीबुंगापत्रं नृमूत्रकं ॥ वटदुग्धं मजारक्तं भावना
चचतुर्दश ॥ उन्मत्तोलूकजशश्वेक धनरस्तथा ॥ ४ ॥ किंशुकः कोकिलाक्षश्च कुवेराक्षः त्रिकंटक
भावनाद्वादश प्रोक्ता विजयात्रिफलारसैः ॥ ५ ॥ मिनाक्षी सिंदुवारश्च हेमगंधाजगंधिका ॥ आर्द
कश्चाश्वगंधा च वृक्षाम्रमूषककर्णिका ॥ ६ ॥ उच्चटा मुसलीकंदो भावनादशदापयेत् ॥ आरनालेव

सोंस्कारः
२३

टजटालिलिटिकामूर्वेलसं ॥७॥ पंचदशामिदं भाव्यं विष्णुक्रांताजटाबुभिः ॥ वल्लिजं पिप्पलीतो
यं यष्टिमधुकपर्यटैः ॥८॥ जीवकर्षभकौ चैव व्दे मेदे क्षीरवायसैः ॥ मोचाकंदो श्वलारश्च भाव्यं ए
कादशपृथक् ॥९॥ ज्वालामुखी रुद्रवंती सहदेवी तथा वचा ॥ स्रूरसाना गवल्ली च स्रूरदारो ग्निभाव
ना ॥१०॥ चातुर्जातं लवंगं च काश्मीरं जातिपत्रकं ॥ जाती फलं निशायुग्मं प्रत्यकं दशभावयेत् ॥११॥
करहाटं च मांजिष्टं आज्यं गोग्धमेव च ॥ पंचधा भावयेत्तं पश्चान्मृगनामे विनाग्निना ॥१२॥ व्दा
दशभावनायोज्या भिषजाशास्त्रनिश्चयात् ॥ एलेषा स्वरसै भाव्यै खल्लं दयामचतुष्टयं ॥१३॥ पृ
थग्गजपुटं देयं निश्चंद्रं म्रियते भ्रकं ॥ व्दिजाम्यान्भिषजानुज्यं रसपूजां विधापयेत् ॥१४॥ र

सपूजामकुर्वाणो रसं गृह्णाति यो नरः ।। रसस्तु विषतुल्यासौ नानारोगसमुद्भवाः ।।१५।। वलु
मेकं च दातव्यमनुपानयुतं बुधैः ।। अशीतीर्वातजान् रोगान् चत्वारिंशत्वपैत्तिकान् ।।१६।। विं
शतिकफजान् हंति धातुस्थान् विंशतिं हंति रोगानुरकोर्बुदानि च ।। श्वासं कासं च पांडं च राज
रोगमुरक्षतं ।।१८।। नृसिंहेन यथा रक्षो दारितमुदरं पुरा ।। तथेदं सर्वरोगाणां दारणं परमं स्मृतं १९
स्त्रीणां च प्रदरं हंति सोमरोगं तथैव च ।। सूतिकाख्यरोगांश्च बालरोगापहं परं ।। २० ।। रोगानाश्चैव
भुवि यत्त्वन वनशाम्यती ।। सर्वरोगाहरं चैतद् भिर्भ्या निर्मितं पुरा ।। ज्वरदोषहरं चैव वलीपलित
नाशनं ।। रसेन सेव्यभावेन गम्यते वनितो शतम् ।। २१ ।। सरं पुष्टिं चाभ्यं विरव्यातं क्षितिमंड

ले॥ सर्वान्रोगान्नृहरं त्येव नात्रं द्रायी विचारणा २३॥ इति अश्विनिकुमार संहितायां
अभ्रकः॥ इति पारदाष्टदशसौंस्कार समाप्तः॥ मिती कार्तिक वद्य रोज इहूवास
रे संवत १९५२ शाके १८१७॥ हस्ताक्षर कृष्णराव नृसिंह जोशी नृसिंहपूरकर

इतिपारदाष्टदशसौंस्कारः

[OrderDescription]
,CREATED=20.10.20 15:44
,TRANSFERRED=2020/10/20 at 15:50:40
,PAGES=48
,TYPE=STD
,NAME=S0004245
,Book Name=M-1831-PARDASHTADASH SANSKAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

FILE48=00000048.TIF
,